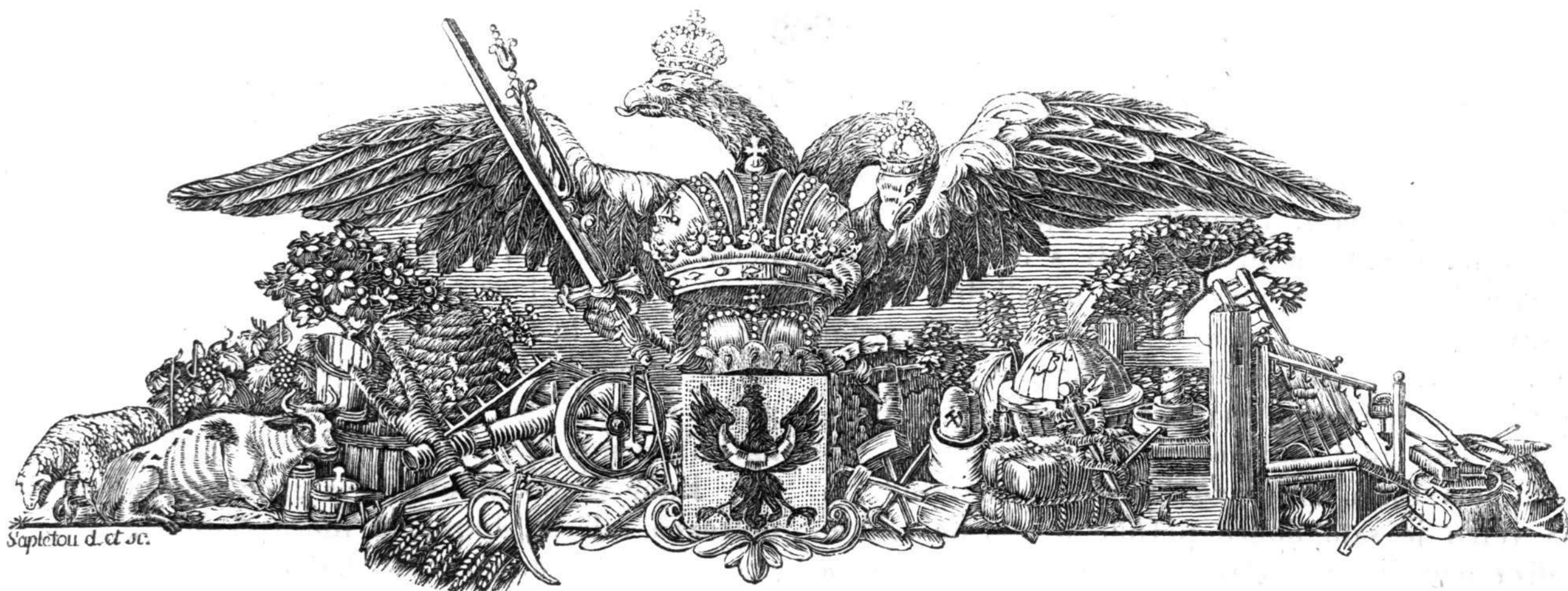




Kmetijske in rokodelske novize.

Na svetlobo dane od z. k. kmetijske drushbe.

N^o 6.

V frédo 7. Švezhána.

1844.

 Te novize pridejo vsako frédo na dvéh zhetertnih listih v Ljubljani na svetlo. Plazhujejo se v pisarnizi z. k. kmetijske drushbe v hišhi 195 v Šalendrovi ulizi bliso Brega; sa Ljubljano in sa tiste, ki jih ne dobivajo po pošthi, sa zelo leto s 2 fl., — sa pol leta s 1 fl.; prejmljejo se pa pri natisikovavzu na Bregu Nr. 190. Po pošthi veljajo sa zelo leto 2 fl. 30 kr., — sa pol leta 1 fl. 15 kr. Po vsih z. k. pošthah se snajo-dobiti.

Od srejenja sadnih dreves iz is peshka.

Kakoshne sadne peshke in koshize so sa setev dobre?

Le is peshkek in koshiz od sdraviga drevéfa in is popolnoma sreliga sadja, lepe drevéfiza sraštejo. Zhe bolj so frishne, raji selené. Is gjiniliga, suhiga in sparjeniga sadja pa ne bodo oselenile. Škufhnja uzhi, de v nashih krajih divjaki is manj shlahtnih peshkek bolj store, kakor is shlahtniga sadu. Šaj vidimo, zhe shlahtnejshi je sad, flabeji in manj jedrate so njegove peshke, tadaj manj perpravne sa setev in sa raft. Boljshi je tadaj peshke is puftiga, kakor is shlahtniga sadja sejati, tode potlej se mora s shlahtnimi zepizhi pozepiti, ker vemo de zepljen sad vfo lastnost od plemena svojiga zepizha na se vsame. Zhe se pa svershe, je usrok semlja ali pa mras.

To vunder le velja per jabelzhnih in hrufhkovich peshkah. Kadar pa sadish koshize od breškev in zhéshpelj, ali orehe ali koshanj, jih vsami od shlahtnih plemen sadja, ker se ne spremene tako, de bi se zepiti mogle, kakor jabelka in hrufhke. Škufhnja uzhi, de is koshize isrejeno drevo je komej osem del manj shlahtno, kakor tisto od kteriga je koshiza. Jabelzhna in hrufhkova peshka pa vezh ko polovizo lastnosti svojiga poprejshniga plemena sgubi.

Kdaj se morajo sadnje peshke in koshize sejati?

Peshke in koshize le selené, kadar simski

mras prestoje in se sneshne mozhe napoje. Zhe so posneji sejane, kakor semlje skorja smersne, ne kalé. Jabelka in hrufhke se sejejo od f. Mihela do f. Joshefa; kadar se more vunder, pred ko je mogozhe. Posneji sajene bodo she le drugo pomlad selenile. Narbolj je, zhe se peshke koj srove ali frishne posejejo. Posebno dobro je to sa zhespljeve in zheshnjeve koshize, ker tako bodo she pervo pomlad selenile. Zhe se posufhé, posneji selené. Zhe peshke ali koshize spravljash, ne fushi jih na gorkim, ampak na vetru, in ne hrani jih v sakurjeni hišhi, ampak na merslim.

Koshanja in orehov ni dobro jesen saditi, ker jim hud mras shkodva in misshi sa njimi hité. Sato se morajo v globoko jamo vsuti, po verhu s brinjovimi vejami obdati, de misshi do njih ne morajo, po tem s perstjo safuti in s dilami pokriti, de jih mozha ne salije. Kadar sneg skopni in mras neha, se vfi iskaleni is jame vsamejo in posadé.

V kakshno semljo se morajo sadne peshke sejati?

Šadne peshke se morajo v dobro prav vdelano semljo sejati, ktera ima zel dan solnzhno toploto in veter od vsih strani. Semlja se mora srahlati in od vsiga plevela in kamnja ozhišiti, dobro je, zhe se perst na shelesni mreshi preseje.

Semlja je sa sadne peshke narbolji, zhe ni ne prepusta, ne pre mastna. V pušti semlji drevéfiza malo korenin store in kasno rastejo. V

maščni semlji so fizer lepe in naglo rastejo, pa nikjer ne bodo rade rastle, ker so predobre persti navajene. Sato predobro perst s mertvizo smešhaj ali s peskam. Prepušto semljo s stroblivimi plevami, s zešnim blatam, ali s drugo maščno perstjo sboljšhaj. Nikdar peskam, ali drevefizam s shvinškim gnojam ne gnoji. Vlak shvinški gnoj je sadju škodljiv, dokler ne strohni; in drevo se vsuši, kakor bitro korenine do gnoja dosežejo, ker gnoj musgo ali sok drevesa, in shivesh lesa skasi in drevo konzha. Na solnzu in na vetru je sato dobro pesške sejati, de se drevefiza navadjo na vlako spremenjenje vremena in vterjen sdrav les saredé.

(Konez sledí.)

Pomozhki, ki so zhloveku potrebni, zhe ga slab srak sadušhi.

Pogostoma se flishti, de zhloveka slab srak ali sopár sadušhi. V danashnih novizah bošte, ljubi bravzi, sopet prav shaloštno pergodbo brali, ravno tega reda. In komaj pred shterim mešzi se je ravno taka tudi v neki kovazhnizi v Hartbergu na Shtajerškem pergodila. Ravno sato bom tudi po svoji mozhi od tega potreben nauk in poduzhenje v nashih novizah, kolikor je mogozhe na tanjko popisal; le poslušajte me:

Pervizh vam bom povédal, ktéri srak zhloveka sadušhi? — Nar škodljivshi od vřiga je ogljen sapuh (Kohlendunst), in nar navarnishti je sherjavizo vsaperto zhumnato (štanizo) nošiti, sogreti, in podkuriti jo. Ta nerodna navada jih je she veliko jesarov (tavshentov) sadušhila in pod semljo spravila. Marfiktéri je shel svezher sdrav in vesel k pokóju, in drugo jutro se ni sbudil vezh.

Škodljivi in nevarni hlapi in sopári, ki srak pokvarijo, so na dalje: vse tiste zvetlize v saperti zhumnati, ktére imajo mozhan duh, ali pa zhe možno in jako vonjajo; ravno tako tudi sopári vina, shganja in óla, pošébnó tazhaf, dokler she v kleti (keldri) vré; sopári v rudnikih, v vodnakih ali shtirnah, jamah, obókih, klétih in jezah, zhe so taki kraji dolgo zhafa saperti, i. t. d.

Kdor se predolgo v takimu sraku obotávlja, ga omami in vezhkrat tudi sadušhi.

Kaj mu je tedaj storiti, komur se taka nefrezha perpeti?

Nar. pred se mora tak zhlovek urno na sdravo in prosto sapo pernešti.

Kdor se pa is gole ljubeshi v take kraje, kjer je popolnoma pokvarjen srak, podá, od ondod kakoršniga zhloveka spraviti in negodni smerti otéti ga, ta mora, sebe varvaje od ondod nar pred slab in škodljiv sopár, kolikor more, pregnati, ali saj poboljšhati; potlej she le naj se varno noter spušti.

V zhumnati, kjer se je taka nefrezha naklju-

zhila, se imajo duri hitro in okna odpreti, de jo sdrava sapo preletí; v kléti pa urno linize odmašhiti, in vrata na šteshaj odpahniti. V take kraje se s velikim pridam pomezhe nekaj gorezhe flame, kjer se nima vneti kaj; korisno je tudi v nje vode vljivati dovelj, po tem bo she le škodljiv in pokvarjen srak sdravshi in boljšhi postal. Med tém se ima pa tudi pasiti vedno, de nefrezhniga zhloveka she kakoršna druga ne doletí.

Kdor se po zhloveka, ki ga je v takim kraju nefrezha salésla, spušti, si mora popred, preden gre ponj, s flanelo, ali kako gobo v jeshu namozheno, nos in usta savesati; ravno tako dobro je tudi, zhe si s njim obleko pošhkropi. Naj si napravi po tém ljuzh na dolgo palizo, de si bo naprej svetil s njo; zhe mu pa ljuzh vgašne, naj se rozhno nasaj vérne, tako dolgo, dokler negoden sopár prepodi od ondod. Tému pa, ktéri se v vodnák spušti, se mu verv zhes perša perveshe, po ktéri se nasaj potégne, in matos (štrik) v roko da, s ktérím bi osnanil, zhe bi mu slabo prišhlo, de bi ga hitro nasaj potegnili.

Rozhno se mora potem na prosto sapo pernešhen zhlovek flezhi do nasiga, in tako poloshiti, de ima visoko sglavje; usta, zhe so shlesaste, se mu imajo ozhišiti.

Šadaj se posluš, ljubi moj pomozhnik! mersle vode, — to je nar bolji opravilo, ki ti ga je storiti. — Sahvalimo sanjo previdnoš boshjo, ktéra nam v nashih potrebah vselej k pomozhi perstopi; povsod jo najdemo, kamur se le krenemo, ne ogibajmo se tedaj dobrih darov is nje milih rok jemati! — Polivaj ga s merslo vodó po lizah, in po kosarzu mu jo s mozho v obras brisgaj. She boljšhi je pa, zhe mu zeli shivot, pošébnó pa glavo in perši poljivash. Sakaj poljivanje s merslo in bistro vodó je od vřih perpomózhkov nar boljšhi; she dostikrat je zhudama pomagalo, in marfiktériga zhloveka negodni smerti she vezhkrat otélo.

Sa take bolnike so tudi vezhkrat dristile s merslo vodó dôbre. — Štrefi ga zhes perša, de popred k sapi pride. Pihaj mu s ustmi ali s kakim pihalam prav pozhaf in varno sdravo sapo v vanj. —

Slislišh potihama ihtiti ali pojemati ga, imash she pervo snamenje, de ga bošh kmalo k shiviljenju obudil. Vsami šadaj neki klinzhik, ki ga morash per takimu opravili vselej perokah imeti, ter mu ga med sobe vtakni, de mu loshej sdravo sapo do pljuzh perpravish.

Kadar dihati jame. trefi in dergetati se, ne polivaj ga vezh s vodó.

Ši ga frezhno oshivil, mu morash šadaj shivot pregréti, to je, dergni ga s vrozhno flanelo, in kartazhi po poplatih vřeskosi (to delo je tudi tazhaf dôbro, preden bolnik k sapi pride). Poloshi ga v posteljo, takó, de bo imel prezej



Kmetijske in rokodelske novize.

Na svetlobo dane od z. k. kmetijske drushbe.

N^o 7.

V frédo 14. Švezhána.

1844.

Te novize pridejo vsako frédo na dvéh zheternih listih v Ljubljani na svetlo. Plazhujejo se v pisarnizi z. k. kmetijske drushbe v hišhi 195 v Šalendrovi ulizi bliso Brega; sa Ljubljano in sa tiste, ki jih ne dobivajo po pošti, sa zelo leto s 2 fl., — sa pol leta s 1 fl.; prejemljejo se pa pri natiskovavzu na Bregu Nr. 190. Po pošti veljajo sa zelo leto 2 fl. 30 kr., — sa pol leta 1 fl. 15 kr. Po vsih z. k. poštah se snajo dobiti.

Zimske misli.

Od polnočnih merzlih krajev
Ojstra sapa dije,
Ravno polje, verh Triglava
Ogrinjalo bélo krije;

Več se travnik in dobrava
V cvetji ne spreminja,
Več se gora in planjava
V petji ne razgrinja.

Ak' na prosto polje pridem,
Mračnost me obhaja,
Ko v brezlistnim drevji veter
Merzel se spremlja.

Kjé so vresi tí obilni
Krajnska Švajca mila!
S' ktermi blaga te j' narava
Polno obdarila?

V kom bo solnce mlado obličje
Zjutrej ogled'valo,
K' je zakrito z čverstim ledam
Jezérov zerkalo?

Kaj glavé u zrak molete,
Vi snežnični stópi,
Kriti z sivim oblačilam
U gluhosti tópi?

Sladkoglasne ptice, kam so
Vaše pèsni mile,
K' so prijetno po dobravah
V leti se glasile? —

Slišim, slišim vaš odgovor,
Bitja ljubezniva:
»Tiho! tiho! blaga mati
V sladkim snu počiva?

K' je za hrano sledne stvari
Tolkaj se potila;
Ktera stvar hvaležna j' ne bi
Mira pervošila?

Tolsti pust! tvoj trebuh narveč
Nje dobróte vživa,
Ne razsájaj nehvaležni!
Zémlja v snu počiva.«

S.

Od srejenja fadnih dreves iz is peshka.

(Konez.)

Kako se morajo peshke sejati?

Peshke se morajo redko sejati. Na en feshen ali klaftro semlje je došti 600 sern. Po tem se peshke prav plitvo, komej po pavzi globoko s grabljami ali s matiko v semljo sagrebejo. Ali pa kar je she boljshi se s drugo peršijo potre-sejo in pokrijejo. Koshize pa se morajo saditi ne sejati, in pa v posebno gredizo. Hrushkove in jabelzhne peshke se ne smejo smeshane seja-ti, kjer jabelka navadno pol hitreji rastejo kakor hrushke, sato bi jih satopile in samorile. Peshke in koshize vsaziga plemena, se morajo posebej sejati ali pa saditi, de se lozhjo, in ena drugo v rasti ne sadushé.

Kako se vsejane peshke pred misfmi in drusimi shivalmi obvarjejo?

Vsemi brinovga germovja in rasfeklaj ga, kakor steljo sa gnoj, potlej ga na tišhi kraj, ka-mur peshke sejati misliš po pedi na debelo rastelji, in ga globoko podkoplji, po tem semljo

poravnaj in pefhke vfej, ali posadi. Sadnjizh pa fhe gredo s brinovimi vejami gofsto pokri. To bo fforilo :

Pervizh. De mifhi in druge shivali bliso ne-morejo, kir se obofsti boje; tako pefhke per miru oftaneje.

Drugizh. Pefhke pomlad is mehke semlje ra-de selené, kir brinje odnafha, de fneg perfti ne potlazhi in je deshevje prevezh ne vtepe.

Tretjizh. To pokrivalo varje, de pomlad pefhke prèsgodaj ne oselené in de ne posebejo, kir mras slo fhkodva drevefizam, ktere se per prvi pomladni toploti perkafhejo. Zhe fo pa pokrite jim ne bo tako hitro fhkodvalo.

Zhetertizh. Po simi s vejam pokrita perft, tudi po letu rahlja oftane, in drevefizam dobro flushi, kir rodovitnoft is lufta, kterga potrebuje-jo lahko v semljo do koreniniz pride.

Petizh. Podkopano brinje in fhpizhuje je narbolji gnoj sa mlade drevefiza, torej je dobro, de se fhe po f. Jurji veje is drevefiz vsamejo, in se oterkajo, de se vmef ofujejo.

(Krajnfki Vertnar.)

II.

Reja shidnih zhervov ali gofénz. *)

Preden bomo od reje shidnih zhervov govorili, je tréba sa poslopje, kjer se bodo redili, fkerbeti, in torej bo govorjenje nar prej od hifhe sa shidne zherve.

A. Hifha sa shidne zherve.

Zhe imafh malo zhervov, jih lahko na kazih misah ali diljah ali niskih in fhirokih polizah v fvoji hifhi imafh in redifh. Zhe jih je pa veliko, je tréba sanje posebno kozho imeti. Taka kozha ne bo nikomur veliko potrofhkov persadela, naj bo sidana, ali lefena, ali s protja fpletena in s ilam ometána, pa pobelena ali pa tudi nè, de je le zhedna, fnashna, fuha, fvitla in gorka.

Zhe je veliko zhervov, je potreba sanje vezhiga proftora, se vé de.

Nar boljshi je kozha takó narejena, de vetrovi nimajo mozhí do nje, de je tadaj favétna, na folnzi; vunder pa folnze ne fmé naravnoft vanjo fijati. Mora imeti dvoje prezej vifokih oken in pezh; sgorej in fpodej eno ali vezh lin po velikofthi kozhe, de se sunanja sdrava fapa fpodej lahko vanjo fpufta, sgorej pa snotranjo, smerd-ljivo is nje shene, in s vratami, de se odpró, kadar je tréba, vezh dobre fape vanjo fpuftiti, in sapró po nozhi in kadar je tréba. Dóbro je, de je taka kozha prezej vifoka, kazih 9 ali 10 zhevljev, in de ima ftrop, zhe tudi is léfe, pa ometán. Potlej pa ob fteni léfe kakor polize is tèrfta ali pa is lefenih palizhiz takó narejene, de zhervi lahko od fpodej nanjo slesejo. Léfe se tadaj takó

naredé, de se tèrft ali pa leféne palizhize druga per drugi takó poloshé in na konzéh perterdijo, de proftor vmef oftane, de zhervi fkosi morejo; sa 30,000 zhervov 6 lef 2 zhevlja fhiroke, 6 dolge, ter dvoje, de se lahko saporedama pozhedijo, ko zhervi na drugo slesejo. Te lefe leshé po 2 zhevlja ena nad drugo per fteni na ftebréh ali pa saporedama. Na drugo léfo pa slesejo zhervi. Kadar se jim pafha pernefe na novi lefi, ki se na fpodnjo nalahko, pa ne prav tikama poloshí. Kmalo zhervi fkosi fpranje na sgorno slesejo, fpodnja se vsame in ozhedi. To se mora vezhkrat, in sadnje tednje nar manj vfak drugi dan fforiti.

Zhervi hifho, kadar jih je veliko, slo nadi-hajo in vfmradijo. posebno sadne tri tédnje; to-rej je tréba vezhkrat nove fape, zhište in sdrave, ne pa od kakfhne gnojníze jim dati. To jim je ravno takó potrebno, kakor pafha; torej se mora vfak dan fapa v hifhi prenoviti, per lepim vre-menu vrata in okna nékaj zhafa odpreti, nikoli pa po nozhi ne, ali per vetru, per hudim vre-menu in deshji; takrat je dofti linze sgorej in fpodej, zhe je potreba, odpreti, kakor je bilo sgorej rezhenó. Tudi se ne fmé v taki kozhi tabák piti, ali kaj difhavniga, poftavim hren, zhefen, zhebula, roshe i. t. d. vanjo pernefti; ne s jefiham, brinjem kaditi, ne froviga perja kupe v nji imeti i. t. d. Tudi gorkomera (ter-mometra) je tréba, ki meri gorkoto, de ni ne prevelíka, ne premajhina, kakor bo posneji go-vorjenje, in pa lonzhene, ne shelesne pezhí, de se gorkota da. kakorfhne je tréba. Tudi ne gre s hraftovím lefam v nji kuriti, ampak s buko-vím, gabrovím, léfkovím, pa fuhím, kir vfak dim in fmrád je zhervizham sopern in fhkodljiv. Zhe je vezh dní deshevnih in gerdih, jim ne fméfh oken odpréti; prenovifh fapo v kozhi, zhe v kaki lonzheni polodi s prav fuhím lefam ali trefkami, bukovimi, lefkovimi, gabrovimi v nji sakurifh, tode se ne fmé nizh kaditi. Zhe per lepim vremenu vrata in okna odprefh, morafh dobro varovati, de ne pride kakfhno kure, kak-fhin ptizh vrabiz ali fníza, kaka mifh ali mazhka, ali kaj taziga v kozho, kir vse te shivali zherve hitro poshró in pokonzhajo; to bi ti velíka fhkoda bila. Tudi vari, de se pajki v hifhi ne saredé, tudi oní zherve moré, kakor is nevosfhljivofti, de snajo ti zhervi lepshi in terdnejshi shido pre-fti, kakor oní.

(Dalje sledí.)

Sa hifhne potrebe kaj.

(Pomozhik soper fhurke in podgane.) Dofti hifh je, ki od fhurkov veliko nadlego ter-pé, kir jim ne le vfíga ftanovanja nefnashniga de-lajo, ampak doftikrat zlo jedila ognufijo, in ktere s vfími pomozhki pregnati ne morejo. Le s ka-kim ftрупam se fhurki pomoriti dajo. Med vfími ftру-pi je pa nar bolj gotovo mifhiza, (arfenik) *).

*) Ta fpísek je sledíja nauka, »kako shido perdélovati, ali nauka, kako murve faditi in shidne zherve srediti,« s zhímur fmo v 14. liftu pretezheniga leta nehali.

*) Kir je pa ta fhtupa slo ftрупéna, in sdravju mozhno fhkod-